

Cavanşir Quliyev – 75

Milli ruhlu, yenilikçi bəstəkar

Dillər əzbəri “Əsgər marşı”nın müəllifi

Əməkdar incəsənət xadimi, professor, bəstəkar Cavanşir Quliyev Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin, eləcə də milli musiqi sənətinin zəngin ənənələrini orijinal üslubda birləşdirərək musiqinin müxtəlif janrlarda yazdığı maraqlı və fərqli əsərləri ilə tanınır. Bəstəkarın əsərləri Avropa, ABŞ, Asiya, postsovet məkanı və digər regionlarda səslənir, beynəlxalq müsabiqələrdə və festivallarda nüfuzlu musiqiçilər tərəfindən yüksək dəyərləndirilir.

Sənət yoluna XX əsrin 70-ci illərində qədəm qoymuş və bugünədək zəngin, mənalı yaradıcılıq yolu keçmiş Cavanşir Quliyev hər bir əsərində xalq musiqisi xəzinəsinə yenilik və müasirlik mövqeyindən yanaşır. O, klassik janr və formaların əsas göstəricilərini qoruyub saxlamağa da üstünlük verir. Bəstəkarın müxtəlif janrlı əsərlərində – simfoniya, sonata, kvartet, oratoriya və s. – klassik musiqidə formalaşmış əlamətlər özünü aydın göstərir.

Cavanşir Quliyevin sənət yolu Üzeyir Hacıbəylinin təməlini qoyduğu ənənələrin dünya musiqi klassikası ilə qarşılıqlı əlaqəsinin fərdi mənimsənilməsi əsasında formalaşmış və inkişaf etmişdir. Muğamlarımızı və aşiq sənətini mükəmməl bilən bəstəkar bunlardan bacarıqla istifadə edərək özünün təkrarolunmaz musiqisini yaratmışdır.

Milli ənənələrin müasir yazı texnikası ilə sintezi bəstəkarın özünəməxsus fərdi üslubunun göstəricisi kimi diqqəti cəlb edir. Xalq musiqisinin dərin qatları ilə əlaqə özünü onların musiqi dilində, xarakterində və ruhunda parlaq şəkildə göstərir. Burada bəstəkarın neofolklorçu kimi bədii axtarışlarının nəticəsi də öz təsdiqini tapır.

Cavanşir Quliyevin milli mənbələrə bağlılığı təkcə folklorla məhdudlaşmır, o, müasir musiqi əsərinin yaranmasında milliliyi önəmli amil sayır. Novator sənətkar Üzeyir Hacıbəylinin, Qara Qarayevin, müəllimi Cövdət Hacıyevin yolunu davam etdirir.

Cavanşir Quliyevin əsərlərində yeni ideyaların təcəssümü kifayət qədərdir. O, istənilən janrda yaratdığı əsərlərdə yeni söz deməyə, yenilik nümayiş etdirməyə qadir bəstəkardır. Skripka və saz üçün sonatada (1980) bəstəkar Azərbaycan musiqisində ilk dəfə olaraq milli musiqi aləti olan sazı Avropa tərkibli alətlərlə bir səviyyəyə qaldırmış və müasir ifadə metodlarına yaxınlaşdırmışdır. Bəstəkarın “İpək yolu” layihəsi üçün hazırladığı fleyta, saz və violonçel üçün “Karvan” (2000) kamera-instrumental kompozisiyası da bu baxımdan maraqlıdır.

“Muğam ladlarında yeddi pyes” adlı kamera-instrumental əsərində də Cavanşir Quliyevin orijinal ideyalarının reallaşması aydın görünür. Burada bəstəkar muğam dəstgahının strukturunu xatırladan təzadlı hissələrdən – prelüd və interlüdiaların ardıcılılaşmasından istifadə edir. Yeddi əsas Azərbaycan muğamının – rast, şur, segah, çahargah, şüştər, humayun, bayatı-şiraz məqamlarının obrazlar aləmi pyesdə sərbəst qurulmuş, improvizasiyalı prelüdlər vasitəsilə təqdim olunur.

Cavanşir Quliyevin yenilik axtarışları kamera-instrumental janrlardan əlavə, simfonik yaradıcılığında da öz əksini tapır. Dörd simfoniyanın müəllifi olan bəstəkarın yeni ideya tapıntısı onun vətənpərvərlik ruhunda yazdığı “Zurna və simfonik orkestr üçün uvertura”sında (1980) yer alıb. Burada Cavanşir Quliyev ilk dəfə olaraq xalq çalğı aləti olan zurnanı aparıcı solo alət kimi

simfonik orkestrin tərkibinə daxil edir. Bununla da o, Üzeyir Hacıbəyli ənənələrinin davamçısı, onun musiqili obrazlarının yeni müasir yozumda təcəssüm edən varisi kimi özünü göstərir.

Simfonik musiqi sahəsində axtarışların davamı “Dastan” adlı IV simfoniya (2006) əksini tapıb. Üzeyir Hacıbəyliyə həsr edilən birhissəli simfoniya bəstəkar yenə də dahi sənətkarın ənənələrini özünəməxsus tərzdə simfonik musiqidə reallaşdırmağa çalışıb.

Cavanşir Quliyev çox sayda, müxtəlif janrlarda 30-dan çox bədii filmə (“Aşiq Qərib”, “Qocalar”, “Qəm pəncərəsi”, “Süd dişinin ağrısı”, “Lətifə”, “Buta”, “Canavar balası”, “Cavid ömrü”, “Fəryad”, “Girişmə, öldürərəm”), televiziya filmlərinə (“Sonuncu məhəbbət”, “Şirbalanın məhəbbəti”, “Dirsə xan oğlu Buğac boyu”, “Salur Qazanın evi talandığı boy”, “Fatehlərin divanı”, “Ağ dünya”, “İtkin gəlin” və s.), sənədli filmlərə (“Anarla üz-üzə”, “Azərbaycan milli qəhrəmanları”, “Bəxtiyar Vahabzadə”, “Daş yaddaş”, “Dünya bir pəncərədir”, “Haray”, “Kəndlilərin harayı”, “Qayıdış”, “Mirzə Kazım bəy” və s.), hətta cizgi filmlərinə (“Xeyir və Şər”, “Çətin məsələ”, “Çalalar”) musiqi bəstələmişdir.

Akademik Milli Dram Teatrında musiqi hissə müdiri kimi çalışmış bəstəkar Gənc Tamaşaçılar Teatrı, Sumqayıt Dövlət Musiqili Dram Teatrı, Gəncə, Şəki, Xankəndi, Mingəçevir, Ağdam, Naxçıvan, Lənkəran, İrəvan Dövlət Dram teatrları, “İlham” miniatur teatri, Yuğ Dövlət Teatrı, Moskva Qoqol adına Dram Teatrı üçün 200-dən artıq tamaşaya musiqi bəstələmişdir.

Onun bəstəkar kimi tanınmasında və populyarlaşmasında müxtəlif məzmunlu mahnıların da böyük rolu olmuşdur. Cavanşir Quliyevin mahnılarının sayı 1000-dən çoxdur və mövzu dairəsi olduqca genişdir.

Cavanşir Quliyev mahnılarında söz və musiqinin bir-birinə uyğunlaşdırılmasına nail olmuşdur. Musiqi dili sadə və minimalist, tərəvətli, milli təbiətli, bənzərsiz olan “Bura Vətəndir”, “Aya baxdım”, “Yarım gilo”, “Məhəbbət olmayanda”, “Hər şey gözəldir” kimi saysız-hesabsız mahnıları asanlıqla yadda qalır, ruha hopur, ürəklərə yol tapır və qəlbləri duyğulandırır. Dillər əzbəri olmuş “Əsgər marşı” ilə o, müasir Azərbaycan musiqisində ilk hərbi marşın müəllifi kimi tarixə düşmüş və xalqı vahid ideya ətrafında möhkəm birləşdirə bilmişdir.

Cavanşir Quliyevin vokal yaradıcılığı təkcə ayrı-ayrı mahnılarınla tükənmir.

Onun vahid ideya ilə əhatə olunmuş mahnı silsilələri də mövcuddur. Bu baxımdan Məhəmməd Füzulinin “Leyli və Məcnun” poeması əsasında “Leyli demə” tamaşası (1995, Dövlət Gənclər Teatrı) üçün bəstələdiyi mahnı silsiləsində bəstəkar şairin 8 qəzəli əsasında xor üçün nəzərdə tutulan musiqi nümunələrini təqdim edir.

Bəstəkarın mahnı silsilələri arasında yenə də tamaşa üçün bəstələnən “Novruz” nəğmələri də maraqlıdır. “İlham” miniatur teatri üçün Rafiq Səməndərin sözlərinə yazılan bu mahnı silsiləsi (1997) uşaqlar üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Şimali Kipr Türk Respublikasında yaşayıb fəaliyyət göstərməsi onu yeni yaradıcılıq axtarışlarına sövq etmişdir. Kiprdəki pedaqoji fəaliyyəti onun bəstəkar kimi yaradıcılığına güclü stimül vermişdir. Belə ki, bu dövr ərzində o, türk mədəni həyatından və tarixindən təsirlənərək bir sıra maraqlı əsərlər bəstələmişdir. Bunlar əsasən irihəcmli səhnə əsərləridir: eyniadlı türk dastanı əsasında yazılmış üçpərdəli “Oğuznamə” (2006), “Nuhun Tufanı” (2010), eyniadlı türk xalq nağılı əsasında bəstələnmiş “Kızılırmak” (2015) baletləri, həmçinin böyük türk şairi və yazıçısı Nəci Fazıl həsr olunmuş üç bölmə və on üç hissəli oratoriya (2016), görkəmli Azərbaycan şairi Mikayıl Müşfiqə ithaf edilən – Proloq, altı ağı, beş qaragüruh və epiloqdan ibarət “Müşfiq ağları” (2020) oratoriyası, bir neçə süita, həmçinin Kipr dövrünün son əsərlərindən olan və türk tarixinin faciəvi səhifələrindən bəhs edən “Anzak Koyu Ağıtı” oratoriyasıdır.

Uzun müddət vətəndən uzaqda yaşamasına baxmayaraq, Cavanşir Quliyev hər zaman Qarabağ problemini diqqət mərkəzində saxlamış, bu mövzuya istər kinomusiqisində, mahnılarında, istərsə də simfonik və kamera-instrumental yaradıcılığında müxtəlif aspektlərdən yanaşmışdır.

Musiqişünas Zümrüd Dadaşzadənin qeyd etdiyi kimi, Cavanşir Quliyev “öz üslubunu sənət yolunun başlanğıcında tapdığına görə seçdiyi yolla inamlı addımlarla addımlamaqda davam edir”. Bu yubiley ilində biz də Cavanşir Quliyevə çətin və məsuliyyətli sənət yolunda hər zaman mətin və yorulmaz, öz əqidəsində möhkəm və dönməz olmasını, zirvələrə yüksəlməsini arzulayırıq.

Akif QULİYEV,
Əməkdar incəsənət xadimi,
professor